

JOUNI AVELIN & TAPANI KILPELÄINEN

Eettisen kohtaamisen aakkoset

Paul François Paoli ja Jacques de Saint Victor kertoivat 25. kesäkuuta *Le Figarossa*, että Emmanuel Lévinasin poika Michaël Lévinas ja tytär Simone Hansel ovat Lévinasin kuoltua 1995 keskittyneet pelkästään kiistelemään isänsä jälkeensä jääneistä papereista. Erotuomariksi on tarvittu Pariisin hovioikeutta, sillä tuotannon oikeudenomistajuuteen ei ole saatu selvyyttä.

Michaël Lévinasin mukaan isän testamentti antaa hänelle moraaliset oikeudet tämän tuotantoon. Tänä vuonna oikeus onkin todennut Lévinasin testamentin päteväksi, mutta Hansel esti 2006 pöytälaatikkokirjoitelmien julkaisemisen oikeusteitse. Jo pian Lévinasin kuoleman jälkeen kolmen kustantajan koalitiio suunnitteli tämän koottujen teosten julkaisemista, mutta hanke sortui lasten riiteltyyn. Kun Lévinasin syntymästä oli 2006 kulunut sata vuotta, astialle palattiin uudelleen, mutta kissanhännänveto jätti taas pään vetävän käteen. Michaël haluaisi luovuttaa jälkeensä jääneet paperit Imec-yhdistykselle, kun taas Simonen mielestä käsikirjoitusten ainoa oikea paikka on Ranskan kansalliskirjastossa.

Perhesuhdekiemuroiden ohella sappea kiehuttaa se, että Michaël Lévinas uskoo isänsä toimineen eri uskontojen vaikutuspiirissä, ja muusikko-Michaëlin filosofivaimo Danièle Cohen-Lévinas tukee miehensä kantaa. Simone Hansel taas väittää, että Michaël yrittää mustamaalata sisarensa leirin fundamentalistijuutalaisten klikiksi, joka tekee parhaansa pitääkseen Lévinasin ajattelun ahtaan juutalaisena. Hansel on marssittanut puolestapuhujikseen muun muassa Lévinasin elämäkerturin Marie-Anne Lescourret'n ja Lévinasin sihteerin Thérèse Goldsteinin. Jälkimmäisen mukaan Lévinas oli jo elokuussa 1994 – testamenttinsa kirjoitusvuonna – siinä määrin disorientoi-

tunut, ettei hän enää tunnistanut edes omaa sihteeriiään. Imecin johtajalla Oliver Corpet'lla puolestaan on valtinaan Maurice Blanchot'n 1997 kirjoittama kirje, jossa Blanchot vakuuttaa Lévinasin olleen täysissä ruumiin ja sielun voimissa kun tämä pani luottamuksensa poikaansa. Oikeus on kehottanut sisaruksia välitysmenettelyyn, mutta Michaël ja Simone eivät suostu edes keskustelemaan asiasta.

Taustalla turhautuu Grasset-kustantamon pomomies, avoimesti Lévinasin filosofiaa fanittava Pierre Nora. Lévinasin jälkeensä jääneiden kirjoitusten kriittisen laitoksen eteen on kulisseissa työskennelty jo vuosikausia. Noran mukaan oikeuskiistat vain ja ainoastaan riistävät lukevalta yleisöltä mahdollisuuden tutustua Lévinasin ajatteluun. Eettisesti korkeatasoinen keskustelu jatkuu rosiksessä.

Cheap Sunglasses

Christiane Pelz ja *Die Zeit* esittelivät 23. heinäkuuta kulttuurihistorioitsija Karin Hartewigin tuoreen läpileikkauksen *Der verhüllte Blick. Kleine Kulturgeschichte der Sonnenbrille* (Jonas Verlag, 2009). Hartewigin käsittelyssä aurinkolasit näyttäytyvät freudilaisen *fort-da*-leikin sofistikoitumpana versiona, mutta jo muinaiset roomalaiset käyttivät värillistä lasia katesuojajana ennen kuin saksalainen Josef Rodenstock keksi 1905 ensimmäiset lasit, joiden päätarkoituksena oli suojata silmiä ultraviolettisäteilyltä. Varhaisimmat autoilijoiden, taitolentäjien ja syösy-pommittajien käyttämät mallit muistuttivat kuminauhavirityksineen lähinnä muita suojalaseja, mutta teknisen uusinnettavuuden aikakausi unohti käytännöllisyyden kiitettävän nopeasti. Baijerin television haastattelussa Hartewig totesi, että alun perin mustat lasit hahmottuivat silmäsaairaiden ja sokeiden tunnuksiksi, mutta ennen pitkää aurinkolaseista tuli muoti- ja elämäntapaesineitä.

Erityisen tärkeä askel aurinkolasien leviämässä oli jo mustavalkofilmien kaudella osattu aggressiivinen *product placement*.

Hartewigin mukaan aurinkolasit kelluttavat ongelmitta mukanaan mitä ristiriitaisimpia merkityksiä: ne heijastelevat intiimiyttä, julkisuutta, talousihmettä, toiminnanmiehisyyttä, diivuutta, urheilullisuutta tai kovaksikeitettyyttä aivan yhtä helposti kuin niiden visuaaliset ilmeet vaihtelevat peililaseista psykedeliaan. Kulttuurin mielikuvituksessa aurinkolasit voivat kuulua niin retro-rokkarin kuin gangsterinkin varustukseen.

Mutta täysin demokraattista asutetta mustista lasista ei ole tullut: historioitsija Hartewig on tullut siihen tulokseen, että demokraattina esiintyvän länsimaisen poliitikon on viisainta olla sonnustautumatta aurinkolaseihin – ellei hän halua luoda vaikutelmaa, ettei hänellä olekaan puhtaita jauhoja pussissaan. Poliitikassa mustat lasit ovat diktaattorien yksinoikeus.

Epätodennäköinen parivaljakko?

Ingmar Bergmanin (1917–2007) kuoltua markkinoille ilmaantui kasapäin Bergman-kirjallisuutta. Vakavimmasta päästä lienee Maaret Koskisen toimittama artikkelikokoelma *Ingmar Bergman Revisited. Performance, Cinema and the Arts* (Wallflower Press 2008), jonka teemat vaihtelevat Nietzschestä Shakespearaan ja uskonnosta sänkyjen rooliin Bergmanin tuotannossa.

Teoksen yllättävimpään antiin kuuluu Paisley Livingstonin ”On Ingmar Bergman and Philosophy: The Kaila Connection”, jossa Livingston penkoo Bergmanin sanomisia. *Mansikkapaikan* (1957) ilmestymisen aikoihin Bergman nimittäin totesi, että ”filosofisesti ottaen, eräällä teoksella oli järäisyttävä vaikutus minuun: Eino Kailan *Per-*

soonallisuudella. Hänen teesinsä, että ihminen elää tarkasti ottaen tarpeidensa mukaisesti – sekä negatiivisten että positiivisten – oli suorastaan murskaava mutta tosi. Tälle pohjalle olen sittemmin rakentanut.”

Bergmanin kommenttia on käsitelty usein, mutta Livingstonin mukaan sen suhdetta hänen tuotantoonsa ei ole juurikaan tutkittu. Kailan teos on usein yhdistetty juuri *Smultronställetin* kohtaukseen, jossa professori Isak Borgin poika Evald tokaisee, että ”ei ole olemassa oikeaa ja väärää. Ihminen toimii tarpeidensa pohjalta: tämän voitte lukea koulukirjasta”. Livingston torjuu tämän oletuksen yksinkertaisesti toteamalla, ettei Kailan ”vaikeaa tutkielmaa” voi pitää koulukirjana.

Persoonallisuuden (1934, ruotsinno 1935) keskeinen käsiteaparaatti, tarvedynamiikka, rakentuu animaalistien, henkisten ja syvähenkisten tarpeiden jännitteen varaan. Kun tarve ei saa tyydytystään, se hakee kiertotien, joka saattaa olla hyvinkin kieroutunut. Tyydytetty tarve muuttuu puolestaan jatkuessaan kylläytymiseksi ja kyllästymiseksi. Vaikka Kaila torjuikin Freudin *tiedostamattoman* käsitteen, hän totesi Freudin ansioksi käsityksen persoonan dynaamisesta ja energeettisestä luonteesta. Toisaalta Kaila torjui käsityksen ihmisestä ”rationaalisenä eläimenä” ja korosti, että ajatteluumme ja toimintaamme ohjaavat voimat, joilla on taipumus tuottaa erilaisia irratioonallisia ilmentymiä.

Yrittäessään tarkastella Bergmanin tuotantoa Kailan *Persoonallisuuden* valossa Livingston kuitenkin ajautuu vesille, joita yksi sanoisi laajoiksi ja toinen rannattomiksi. Bergmanin elokuvista löytyy kuin löytyykin irratioonallisia tuntemuksia ja käytöstä, lapsen animismia, toiveajattelun tuottamia harhoja, sublimaatiota ja ties mitä ja minkä torjuntaa.

Livingstonin tutkimusasetteen ja kirjoituksen julkilausumaton taustaoletus näyttää olevan, että aikuisiän kehityksemme ei ainoastaan perustu nuoruutemme voimakkaisiin elämyksiin, vaan on myös ja nimenomaan noiden elämysten käsittelyä ja syventämistä. Aikuinen on siis lapsen jälkeläinen.